

BOJAN MUNJIN

KAD STVARNOST POSTANE SMRTONOSNA BOLEST

MARIUS VON MAYENBURG: *Eldorado*

Redatelj: VELJKO MIĆUNOVIĆ

Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu

Premijera: 24. ožujka 2025.

Zlokobni termin koji označava najveći dio drame naših dana glasi - KAPITALIZAM KATASTROFE. Za kapitalizam znamo što je, ali kad mu se doda još i katastrofa kao činjenica koja označava presudne posljedice njegova djelovanja, dobivamo opis ekonomsko-političkog sustava koji se toliko oteo kontroli da praktički egzistencija svakog živog bića na planetu dolazi u pitanje.

foto: Nebojša Babić

Taj pojam smislila je politička aktivistica Naomi Klein još 2007. godine u knjizi istoga naslova (*The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*) i precizirala sve te strahote, od rastuće nejednakosti preko enormnog onečišćenja do globalnih ratova, što se sve dugo iza brda valjalo, dok se nama, u desetljećima koja su prohujala, činilo da je sve u redu. Taj pojam naoko miriše na ideologiju lijevog političkog angažmana, ali nije tako:

danas zaista živimo ono, u mnogim našim odnosima, što nam je podario sustav u kojem je novac postao važniji od ljudi. To je ta famozna Čikaška ekonomska škola koja tvrdi da će tržište riješiti sve naše probleme, ali danas smo došli do toga da su već nabrojene prirodne nepogode, političke krize i ratovi postali samo odlična prilika za još veće bogaćenje, koje će milijunima ljudi donijeti novu bijedu, a manjini moćnih neopisivu zaradu.

I ta ljudska sudbina pohlepe, nejednakosti i izrabljivanja nije se počela odmotavati prije godinu ili dvije: oduvijek je bilo tako, samo je danas taj sustav doveden gotovo do savršenstva. O tome što zapravo u svakodnevnom ljudskom životu znači kapitalizam katastrofe i kakvi su njegovi razarajući uspjesi, suvremeni njemački pisac Marius von Mayenburg napisao je dramu simboličkog naziva *Eldorado*, što bi otprilike bio sinonim za mjesto ispunjenja apsolutne sreće i svih čovjekovih snova. Mayenburg je trenutno vodeći njemački dramski pisac, ili je pri samom vrhu, zato što se njegove odlično napisane drame dijagnostički bave (socijalno, ekonomski ili politički) onime što nam se upravo događa ili što već dugo čini stanje duhova naše konkretne stvarnosti. U Hrvatskoj je Mayenburg izvođen u Dramskom kazalištu *Gavella* (*Paraziti*, 2002.), u splitskoj PlayDrami (*Perplex*, 2016.), u Teatru &TD (*Ružni*, 2019.), kao i u Zagrebačkom kazalištu mladih, u suradnji s Beogradskim dramskim pozorištem (*Kamen*, 2021.), dok je u regiji s razlogom igran od Slovenije do Makedonije u mnogim teatrima. Tako je i *Eldorado* zbog svoje aktualnosti obišao mnoge europske pozornice i u novije vrijeme postavljen je na scenu Jugoslovenskog dramskog pozorišta u Beogradu, u režiji sve renomiranijeg redatelja Veljka Mićunovića. U programskoj knjižici predstave Mićunović je više nego jasan: „*Eldorado*, iluzija bogatstva, sreće, megalomanije i konzumerizma u koji je svijet ogrezao. Brušeni kapitalizam: kvartovi, kvadrati, dehumanizacija, pohlepa, amoral.“ Francuski filozof Alain Badiou dodao bi pak sažetu i brutalnu dijagnozu: „Diktatura privatne svojine razorila je društvo. Sva moć je u rukama male grupe oligarha koju opslužuju bankari i političari. Kapitalizam je postao bolest čovječanstva.“ U predstavi *Eldorado* ta se bolest uvlači na scenu neprimjetno, kao plin bez mirisa koji iz dovoda za ventilaciju osvaja sve unutarnje prostore. U scenografiji grupe

Numen/For Use + Ivana Jonke ti unutarnji prostori već na sebi nose žig smrtonosnog virusa: pretjerano mondeno namješten stan golemih neljudskih dimenzija, punjene divlje životinje koje prijete sa zidova, zagasito svjetlo koje nas ne smiruje u toplini kućne intime, nego priziva jezu i strah, i naposljetku ljudi, koji u tom prostoru dišu, ali ne žive. To klupko patologije društva, obesmišljenih odnosa i u duši bolesnih ljudi, odmotava se polako pa mi u prvim minutama zapravo i ne naslućujemo u čemu je problem. Taj splin nevidljive drame u zraku, taj psihološki grč za koji ne znamo odakle dolazi, ti odnosi u kojima nitko ne podiže glas, ali se čini da svi pucaju po šavovima, ta idila dobrostojeće obitelji u kojoj je sve u redu, a zapravo se sve tiho raspada – čine ključnu atmosferu u kojoj postupno počinjemo razumijevati vrijeme u kojem živimo. Stvar je zapravo jednostavna: ovom scenskom pričom vlada muškarac dobrog izgleda, u savršenom odijelu i u najboljim godinama, s blagim osmijehom kao u Mona Lize, koji nudi sve: lucidne razvojne planove, investicije svuda po svijetu, odličnu plaću za zaposlenike i sjajan život – sve dok je to moguće. Kad to više nije moguće, glavni junak, visokopozicionirani menadžer te blistave tvrtke stakla i čelika, koji upravo živi svoj obiteljski san, sa ženom koja ga voli i djetetom koje se upravo treba roditi – dobiva otkaz. Jedna obitelj je razorena, uskoro će to biti i ona druga i treća i tko zna koja još, a blagi osmijeh čovjeka u savršenom odijelu ponovno će prekriti cijelu scenu i uvući se poput bljedunjave i tanke zmije neprimjetno u gledalište. Poslovi – naravno oni na nekom drugom kraju svijeta – moraju ići dalje. Tek negdje na krajnjem rubu te priče čujemo da se u blizini, možda na periferiji ili u sporednim ulicama, događaju krvavi nemiri, ali nitko na njih ne obraća pozornost, jer će to, kao i uvijek, brzo račistiti specijalne jedinice. Sigurno je da je u tom ironičnom civilizacijskom očaju Mayenburg bio pod utjecajem

Sare Kane i angažiranoga europskog teatra, 'ravno u lice', iz sredine devedesetih. Tako je i britanski *Guardian*, čitamo u najavi ove predstave, nakon premijere *Eldorada* u Teatru Arcola 2014. godine u Londonu lucidno zaključio: „Dok je Sarah Kane razmišljala što bi se dogodilo kad bi se bosanski rat preselio u hotelsku sobu u Leedsu, Mayenburg zamišlja kaos invazije na Irak, koji se događa u nekad ugodnoj zapadnoj metropoli.“ Predstava *Eldorado* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, uz njegov odličan glumački ansambl, zato ne slika samo egzistencijalni trenutak jedne suvremene obitelji među mnogima, jer *Eldorado* nije građanska melodrama, tipa *Smrt trgovačkog putnika*, na koju su navikli pripadnici starijih generacija desetljećima unatrag. Predstava *Eldorado* je dijagnoza stanja naše zapadne civilizacije

koja još donedavno, kako kaže zagrebački profesor politologije Tihomir Cipek, nije bila moguća bez svoje prošlosti: grčke filozofije, kršćanskih vrednota, prosvjetiteljstva i kulture dijaloga. Danas su sve te vrijednosti (fragmentirane i rastvorene u komadiće) postale gotovo suvišne pod naletom globalnog novca. Taj kapital koji se svijetom širi brzinom kožne bolesti, potpuno je rezistentan na ljudske razloge sreće, ne trpi humane isprike i superiorno u sebe usisava sve prigovore. Prema logici apsolutnog širenja, on teži uvući se i u posljednju spavaću sobu čovječanstva i zarobiti i najudaljeniju ljudsku dušu. Predstava *Eldorado* je turobna, ali nije pesimistična predstava. Na kraju postavlja najpošteniju moguću dvojbu: ili ćemo se izboriti protiv te sile koja nas kao ljudska bića želi rastočiti ili ćemo propasti.